

endiener zu
t hun tegen-
vatting („den
meer uit
schreven,
moest af-
de oppositie
die schrij-
toen de con-

ook Datheen
persers op ge-
el, moeten we
het eens zijn?
ons luidde,
Nu hebben
de confesse
at juist onze
deelen, daar-
verloochen!
dat wij niet
che belijdenis
strijd niet
die wij
Want het
schil: de
f, of... de
vaardig!
die schrijvers
de confessie
ens niet, hoe-
dan aan de
hebben; wel
op naam van
geleerden, die
geheerd, heb-
r geleerd, dat
nu Melanch-
officieel laten
iet naar den
a schrijver
schrijvers
ar de con-
dat wij een
uteurs der
ze opponenten
t wij van de
ant zij moeten
le als uit de
als ze kunnen
emand gelukt.
gen met deze
recht waar-
rof. Waterink.

vreemdelingen
ste heeft men
te breed stuk
oor zijn (88/9)
ze bewoordin-
ee men meer
volgens deze
er later een
st; een tweede
daarin dient
fessie te zien.
die staat ook
et. „Klaar is
minees dit be-
niet op één
n, ook al zijn
is door alle
n religievrede
ze is wel ver-
in autoriteit
eelen. Waar-
meer moet
etatie der
ssie haar
interpre-
an de Apo-
annen con-
moet dat
niet eens om-
logie.
meten — ver-
leer zelfs met
doet er niet
erhouding zien

wat hun pri-
interpretatie of
rus Dathenus,
ut" van 1940,
erink aansloot.
er geschreven,
den band aan
aist verzwakt"
wer dat woord
n, doch achten
idelijk.
ng" bezig zijn:
er Kerken-
wordt gezegd:
zwang is, daar
den kop op:

want ze hebben geen geschikte leermeesters; in stee van door rechte herders, worden ze door grijpende wolven geregeerd". (160.) Zegt die uitspraak niet iets in verband met den brief van Calvin aan Sadoletus? Onder uileder (roomsche) overheersching zijn nog kerken onder het juk, zegt Calvin daar... anno 1539. Dat zijn de kerken, die nog tot reformatie moeten komen onder vaste reformatische leiding; anders krijgt men sectarische woelingen. Onder praesidium van Sadoletus zijn dus ook secten, sectarische gezelschappen! Maar dat steunt geen pluriformiteitsleer: want die secten noemt Calvin geen kerk. Guido de Brès evenmin, zooals wij zagen.

7. Tenslotte: als de door de lutherschgezinde partij onderdrukte vreemdelingen van hun eredienst beroofd zijn geworden, dan klaagt Datheen, dat dat scheurmakery geweest is. Ze hebben maar gezocht naar argumenten, en dat, niettegenstaande de vreemdelingen niet alleen de Augsburgsche belijdenis, doch ook de Apologie, en óók de Regensburger Artikelen¹⁾, en de reeds gemelde Concordia-formule van Bucer hebben aanvaard. Dat staat in hetzelfde boek (43), waarin we ook lezen, dat hun bij de overheid ingediende belijdenis door Calvin is goedgekeurd. Niet dus wat Calvin voor zichzelf zou begeeren, doch wat men kon bereiken en had bereikt, was voor hem de beheerschende vraag, als 'er om ging, na te gaan, waar de kerk van Christus nog wél, en waar ze niet meer dien naam moest voeren.

8. Wat het verdere verloop der moeilijkheden, en vooral wat Datheen's waardeering der onderdrukkers na de gevallen bestissing betreft, is het slot van Datheen's geschrift leerzaam. Zeker, zoo zegt hij, wij, arme vreemdelingen op Duitschen bodem, hebben zelf ook veelszins schuld: we hebben in eigen kring lang niet zoo met elkaar geleefd als 't behoort. Als we nu door u, bovendien partij van Frankfort's kerk, onderdrukt worden, onder inroeping van den sterken overheidsarm, dan zijt gij voor ons wat, naar Jesaja 10, Assur beteekende voor Gods oude volk. Assur was de geesels, de roede van Gods toorn over zijn ongehoorzame volk. Maar, vergeet het niet: — die roede is straks zelf verbroken.

Dat spelt niet veel goeds voor wie den pluriformiteitskant uit wil. En dat Calvin dezen toon niet onchristelijk vindt, dat kunnen we zien, als we hierna hem zelf over de Frankforter narigheden zullen hooren spreken.

K. S.

1) Dr De Bondt geeft hier zijn aandacht aan!

INTER NOS.

PAPE - de Afscheiding - JANSSEN.

VIII.

Eeredienst, Justitie en N. H. Kerk
zwaaien samen den axt.

Tot in den zomer van 1835 schijnt Scholte vrij ongehinderd te hebben kunnen preeken, na de samenkomst der Haagsche Synode wordt dat echter anders.

Reeds den 18en Juni schreef Janssen, (naar aanleiding van een vraag van den burgemeester Vergouwen te Sprang aan Pape: hoe te handelen „indien men godsdienstige bijeenkomsten hield boven een bepaald aantal personen“) den scriba het volgende:

„Om u geheel au courant te stellen van hetgeen gedaan kan en moet worden tegen ongeoorloofde godsdienstige bijeenkomsten, zende ik u vertrouwelijk kopy van een rapport, door ons Departement, met dat van Justitie aan den Koning uitgebragt en waarmede Z. M. zich heeft vereenigd. Daarin wordt juist omschreven wat van wegens het burgerlijk gezag en wat van wegens het regterlijke ten deze behoort te geschieden.“

De Haagsche Synode dringt vervolgens bij „Justitie“ op maatregelen aan, en daarna zien we allerlei Eerwaarden en Edelachtbaren eendrachtelijk samenwerken om de hagepreken te verstoren.

Op 19 Juli kan Scholte den burgemeester van Genderen nog antwoorden „dat de Regtbanken reeds meer dan een uitspraak gedaan hadden, waaruit bleek, dat art. 291 niet applicabel was“, maar de Rechtbank te Tiel (begin Augustus) velt het eerste ons bekende veroordeelend vonnis (De kwestie-Ulrum valt hierbuiten). Daarop volgt het einde van Scholte's tournee, de wilde verstoring te Gamenen. (23 Augustus).

„Te Almkerk“, zoo meldt Pape 17 Juni nog, „is het voorshands rustig, overigens hoort men in geene gemeente verder van woelingen, tenzij dan dat men uit sommige hoopsgewijze naar de Veen-schen en Almkerkschen heenstroemt. Vertrouwelijk gesproken zijn de Predikanten van Sleeuwijk, Woudrichem, Giessen etc. etc. ook door hun Laodiceïsme zelve veel de oorzaak van dit verloop hunner gemeente.“

Op last van de Synode, schrijft het Provinciaal Kerkbestuur het Classikaal Bestuur aan (27 Juli), om Meerburg en Van Rhee ernstig onderhanden te

nemen terwille van hun request aan de Synode (1e vergrijp).

Spoedig daarop, N.B. 14 dagen nadat Pape het bestuur van den ring Woudrichem bij zich heeft gehad „om mij over Meerburg te spreken“, en hen beloofd heeft „dat wij den huichelaar onder de oogen zouden zien“, komt er een aanklacht uit Almkerk zelf (3 Aug.). Twintig gemeentelieden, n.l. een paar raadsleden, de dokter, ontvanger, gemeente-secretaris en andere dorpsnotabelen; onder aanvoering van burgemeester Duyser, beklagen zich dat hun predikant thans de Evang. Gezangen, „die zulk een weldadige strekking hebben“, in 't geheel niet meer laat zingen (2e vergrijp).

Pape is met dit stuk „regt in zijn schik“ (16 Aug.), want het request op zichzelf bevat te weinig reden tot beschuldiging. Een brief, gedateerd 5 Augustus, waarvan we ook enkele gedeelten over Scholte citeeren, bevat nog een (3e) vergrijp dat Meerburg ten laste zal worden gelegd:

„Te Tiel is de eisch (tegen Scholte — wegens prediking te Vuren, B.) Zaterdag 11. f95 boete geweest, en dus het maximum. Hij heeft zig zelve verdedigd, en de jonge Van Hall uit Amsterdam, was de advocaat der nieuw gecreëerde ouderlingen en diakenen uit Vuren. Den volgende dag heeft Scholte de stoutheid gehad, om te Tricht te prediken, derhalve onder den rook van Tiel. Heden zal de uitspraak te Tiel geschieden, en ik hoop de zelve nog te vernemen voor ik dezen sluit.“

„Callenbach, Meerburg en Van Rhee hebben Scholte naar Sprang vergezeld, en zijn tegenwoordig geweest bij zijne oratie. Openlijk kiezen dezen derhalve zijne partij, en werken niet minder in het duister. Binnenkort zullen wij Meerburg en Van Rhee voor eene commissie citeeren, en als het naar mijn zin gaat, dan gaan zij den weg van S. op. Van Rhee (wil men) heeft zijne gemeente verzoekt zich af te scheiden, dog ik geloof niet dat de vlieger heeft willen opgaan.“

„Het rekest van Van Rhee en Meerburg (een wonderlijk stuk!) heb ik van Augustini ontvangen „ter informatie, en met last om daaromtrent naar de bestaande verordeningen te handelen.“ Ik weet eigenlijk niet, wat wij met dit stuk maken zullen, want niet dan zijdelings kan er uit gedeedeerd worden, dat Van Rhee en Meerburg tegen Gezangen en Vragen zijn. Gelukkig, dat het niet laten zingen der Gezangen door beiden genoegzame punten van beschuldiging oplevert.“

„Er zijn thans 30 curassiers te Genderen. Te Genderen begint men te morren dat Scholte niet bestendig aldaar zich ophoudt, en zijn vrienden niets dan ... Curassiers bezorgt. Zoo moet het ook komen. Van Setten zeide mij, dat hij niets verliest, en dat is reeds veel, maar winnen doet hij ook niet, een enkele der Sectarissen zoude echter bij hem het Avondmaal komen vieren.“

„Het is ongelooflijk, welk een spanning de kerkelijke aangelegenheden in deze oorden veroorzaken, en hoe nadeelig zulks voor het Gouvernement wordt. Op zig zelve zijn de belastingen drukkend, de wijze waarop eigendunkelijk de landerijen en huizen worden aangeslagen, hatelijk, en het een en ander werkt mede, om zelfs de goedgezinden zig op het ongunstigst te doen uitlaten tegen het Bestuur; voeg hierbij de woelingen van Scholte, de opgewondenheid der gemoederen bij het landgepeupel ten zijnen voordeele — en UEd. zult genoegzaam gevoelen, dat de stemming over het algemeen verre van wenschelijk is.“

„Van Tiel heb ik geen bericht ontvangen; gisteren verhaalde men dat S. te Gamenen bij Bommel had gepredikt of zoude prediken. De assessor te Poederoyen is geschorst, omdat hij, in afwezigheid van den burgemeester deszelfs functie waarnemende, S. vergund had te prediken, en zelfs een hooiberg uit den weg had laten ruimen.“

„Als S. oefent, dan staat hij doorgaans op een bank voor een huis, of in de deur eener schuur; te Sprang was het letterlijk eene comede. Een der inwoners van Sprang had een zoetelaarster weten te bewegen, om met een vaatje jenever de schare rond te gaan, terwijl men elders vrouwen met kersen en pruimen zag venten. Het wordt letterlijk een straatschandaal!“

Een paar dagen later kan Pape melden: „Scholte is bij de Regtbank van Tiel voor f60 gecondemneerd, en de door hem geïmproviseerde Ouderlingen en Diakenen van Vuren zijn eveneens in de boete geslagen; desniettegenstaande zal S. morgen, naar men mij bericht, te Asperen, en morgen acht dagen te Genderen preeken.“

„De Regtbank van 's Bosch heeft hem nog niet gedagvaard, of deze na de Tielsche uitspraak gewacht heeft, dan of er een andere reden bestaat van vertraging, is mij onbewust.“

„Ik ben in mijn schik dat toch eens eene Regtbank art. 292 heeft begrepen te kunnen toepassen, waar wil het ook heen.“

Blijkbaar is dit de eerste veroordeeling; het vonnis te Den Bosch luidt later f50 boete.

Woensdag 26 Aug. zal de bovengenoemde Classicale Commissie Meerburg en Van Rhee verhooren. Janssen schrijft enkele dagen tevoren reeds:

„Die twee, — zijn geen menschen die men overtuigen kan; anders zou zulks althans aan den regt-zinnigen Morees [spelling-Janssen] wel gelukt zijn, — Indien zij buigen, dan zal het alleen zijn voor de vrees van afgezet te worden, indien zij vol-

houden is het, omdat zij grond hebben van elders vergoeding van verlorene tractementen te erlangen.“

Met andere woorden: 't Zij deze twee acht geven op onze vermaning of niet, ze moet hen steeds als lage individuen verachten!

De insinuatie over geldzucht is een gebruikelijke. Pape schreef b.v. in verband met de hooge kerkelijke proceskosten te Genderen (17 Juni):

„Van belang oordeel ik veelmeer voor de goede zaak, dat de vlegels [dat zijn hier de Gendersche volgelingen van Scholte, B.] tot betaling, met hoe meer kosten hoe beter, genoodzaakt worden, want ze hebben alles voor de auwe Lier over, behalve ... het geld, en men tast hen aan de gevoeligste zijde aan, indien men hen op de heurs klopt.“

De eene laster heft hier wel de andere op: Wat heeft de „hebzuchtige“ Meerburg toch van „gierige“ [en bovendien: weinige en arme] geloofsgenooten te verwachten? —

Men kent de vragen die door de commissie aan Meerburg en Van Rhee zijn gesteld. Dit voorleggen van enkele vastgestelde vragen was tactiek: men wilde „met de mannen in geene woordenwisseling treden“. De antwoorden zijn ook bekend (Zie b.v. Rullmann „Gezelle Meerburg“ pg. 105). Pape stuurt ze aan Janssen toe met het bijchrift:

„Daar de wet hier nog 8 dagen loekent om nadere inlichtingen te suppéditeeren, zal men dit tijdsverloop afwachten, en na dato pur et simple het Provinciaal Bestuur op grond van aangewende redenen en bijlagen om de afzetting vragen. Ik hoop, dat het Provinciaal Kerkbestuur zig ferm zal gedragen, want laxiteit in deze zaak kan niet anders dan de noodlottigste gevolgen teweeg brengen.“ Van Rhee had een ongekende tact en scheen zachtaardig en bedeesd. Meerburg was ernstig, ontroerd en bleek, de eerste is een schobbert, de tweede een dwepert!“

Het Prov. Kerkbestuur maakt met de gevraagde afzetting van Meerburg en Van Rhee niet zoo'n haast als Pape hoopt, maar is juist zoo „lax“ als hij vrees. Velen hunner kennen het aan te wenden Gezangen-besluit van 1808 ternaauwermond of in 't geheel niet (evenmin als Pape twee jaar geleden!), nog nooit was er iemand om het nalaten der Gezangen afgezet, en de gevolgen zijn onberekenbaar, — genoeg om de Prov. Kerkbestuur-rechters beschroomd te maken.

Stel eens, dat de gesuspendeerde predikanten niettegenstaande de vonnissen te Tiel en 's Bosch, ongestoord zouden kunnen prediken, dan lijdt het Kerkbestuur toch eigenlijk nog een échee. Dit gevaar is niet denkbeeldig, want, om Verschoor, burgemeester van Sleeuwijk en lid van het Prov. Kerkbestuur maar te laten spreken (4 Sept.):

„Ik verneem dat de afgezette predikant Scholte door de Rechthank te 's Bosch gister veroordeeld is tot een geldboete van f50, wegens het houden van een ongeoorloofde vereniging van meer dan 20 personen; — hij moet de zaak zelf verdedigd hebben, en zooals onbevooroordeelde deskundigen getuigen, op een uitnemende wijze, zoodat men zich moeyelijk met dit vonnis kan vereenigen, hoogstwaarschijnlijk omdat hier geen associatie bij art. 291 bedoeld bestaat, dit moet hij overtuigend hebben bewezen. Hoe het zij, onze wetgeving is op dit punt duister en gebrekkig. Zij vordert voorziening, want ik voorzie anders treurige gevolgen, als de rechthbanken hier of daar S. in het gelijk mochten stellen.“

„Het belang er van [van nieuwe wetsartikelen] gevoel ik zeer, daar het onwettelijk is, dat de Predikanten van Veen en Almkerk, wanneer ze zullen worden afgezet, dadelijk in het open veld hier of daar het volk zullen opwinden en ongelukkig als de regterlijke magt zich dan niet aan de wet kan vasthouden.“

Het Prov. Kerkbestuur pakt de zaak dus met poese-voorzichtigheid aan, zoodat Pape, geprikkeld, reeds den 27en Augustus, Janssen te hulp roept:

„Ik reken er op dat UEd. in den tijd Papa van Heusden [„Vader“] Ds van Heusden, Praeses Prov. Kerkbestuur] eenen Heven getr... zult schrijven, want deze geloof dat hij langs den zachten (?) weg veel zal bereiken, en bij knoesten moet men toch den axt gebruiken.“

W.

K. B.

Calvin en het Orgel.

Dr Jop Pollmann's daad van eenvoudige Rechtvaardigheid.

II.

In deze rubriek interesseert ons momenteel het meest, hoe „Calvin en de Muziek“ uit het onderzoek van Dr Pollmann te voorschijn komen. Wij citeerden reeds een enkele passage. Tegen het gevaar van de muziek „wat wij nog dagelijks onder-vinden!“ hoort Dr Pollmann Calvin met Plato betoogen „dat een muzikale compositie niet beoordeeld moet worden naar den graad van het artistieke genieten, dat zij ons kan schenken, maar naar den moreelen invloed, dien zij de facto uitoefent“.